

УДК 330.341

О. В. Гуріна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організації та ЗЕД, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

М. М. Огієнко

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв, м. Миколаїв

Ю. А. Работін

старший викладач кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки, Одеської національної академії харчових технологій, м. Одеса

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: СУТНІСТЬ ТА КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ

Метою нашого дослідження стало обґрунтування основних теоретичних підходів до соціалізації економіки. Визначено, що в Україні існують усі потенційні можливості для побудови соціально орієнтованої національної моделі, але, слід особливо підкреслити, на основі змін в економічній стратегії, що полягають у важливості структурної та промислової політики, з урахуванням функціональної цілісності ринкової системи, та проведенні приватизації як фактора підвищення економічної ефективності.

***Ключові слова:** регіональна політика, принципи, соціалізація економіки, державне регулювання, економічні системи, регіональні системи.*

Hurina H., Ohiyenko M., Rabotin Yu. SOCIALIZATION OF THE ECONOMY: THE ESSENCE AND CATEGORICAL APPARATUS

The purpose of our study was to substantiate the main theoretical approaches to the socialization of the economy. It is determined that in Ukraine there are all potential opportunities for constructing a socially oriented national model, but it should be emphasized that, based on changes in the economic strategy, the importance of structural and industrial policy, taking into account the functional integrity of the market system, and privatization as a factor increase in economic efficiency.

***Keywords:** regional policy, principles, socialization of the economy, state regulation, economic systems, regional systems.*

Протягом останніх десятиліть обмін капіталом, товарами, послугами, інформацією став звичною нормою сучасних міжнародних відносин, а масштаби цих процесів, на відміну від минулого століття, стають дедалі грандіознішими. Для обслуговування цих потоків створено необхідну інфраструктуру (біржі, посередницькі організації, страхові установи та ін.), яка працює в більшості великих міст планети і спрямовує інформацію до головних «гравців» економіки.

На світовій арені функціонують сильні транснаціональні компанії та інші структури, бюджет яких суттєво перевищує бюджети значної кількості країн світу. Основні світові ринки, як правило, контролюються постійними суб'єктами, які не зацікавлені в появі нових конкурентів. Вільні інвестиційні ресурси перебувають у постійних пошуках країн свого максимального прибутку, незважаючи на особливості їх економічного й соціального функціонування та перспективи подальшого розвитку.

Українські соціально-економічні системи різних рівнів також перебувають під постійним впливом наведених факторів, що змушує їх у міру можливостей використовувати або нівелювати параметри дії світогосподарських процесів, які, в окремих випадках, можуть становити загрозу для держави.

Визначення ж особливостей взаємодії світових процесів і функціонування соціально-економічних систем України та її регіонів дозволить сформулювати шляхи

регулювання цих процесів та оптимізації ситуації. Вивченню розвитку соціально-економічних систем України в умовах впливу зовнішніх процесів, напрямів цих впливів та їх особливостей, присвятили свої дослідження чимало вчених, зокрема Б. Данилишин, О. Білорус, Д. Лук'яненко, Ю. Павленко, Ю. Пахомов. Праці цих науковців мають фундаментальний характер і закладають основи для розробки теоретичних і прикладних засад соціалізації економіки.

Метою нашого дослідження стало обґрунтування основних теоретичних підходів до соціалізації економіки.

Різні школи економічної думки по-різному класифікували соціально-економічні системи. В сучасній економічній теорії провідними критеріями є форма власності на засоби виробництва та спосіб координації економічної діяльності. Стосунки власності чинять вирішальний вплив на устрій будь-якої економічної системи. Економічна система — це сукупність усіх соціально-економічних процесів, що здійснюються в суспільстві на основі діючих в ньому організаційних форм власності. В цілому економічні системи можна розділити на дві групи: ринкові (ринкова економіка вільної конкуренції, або чистий капіталізм, і сучасна ринкова економіка, або змішана економіка) та неринкові економічні системи (традиційна економіка та адміністративно-командна економіка).

Говорячи про особливості «соціальних економік» різних країн, економісти і соціологи виділяють їх визначальні риси для окремих країн і регіонів. Так, особливістю «скандинавської» соціально-економічної моделі традиційно вважається висока питома вага державного сектора, наявність потужних фінансових груп і розвинений кооперативний рух, висока кваліфікація робочої сили. Загалом, «скандинавська модель» традиційно відзначалася соціальною спрямованістю економічної політики – наданням пріоритету в досягненні повної зайнятості, поліпшенні умов праці, в створенні розвинених систем соціального добробуту, охороні довкілля. У скандинавських країнах соціально-економічні структури завжди пристосовувались до швидко змінюваних умов світогосподарського розвитку. Це відбивалося на зрушеннях в господарській структурі і пріоритетах економічної політики.

В Сполучених Штатах Америки в регулюванні господарської системи ключову роль, традиційно, грають юристи. Їх кількість на тисячу жителів у декілька разів перевищує аналогічні показники по країнах Західної Європи. У Франції, навпаки, роль судочинства в господарській системі менш помітна, але набагато виразніша роль чиновника. Історичні умови розвитку цієї країни, культура і звички народу традиційно вважали за краще адміністративному контролю централізовану бюрократію. Тому французький чиновник завжди мав авторитет і вплив.

У Японії відносна кількість чиновників втричі менша, ніж в країнах Західної Європи. Проте, в Японії надзвичайно велика роль державного і корпоративного регулювання. У цій країні надзвичайно високий дух «кланової організованості», коли стосунки будуються на особистому авторитеті, зв'язках, впливі, взаємодопомозі. Японія є небаченим симбіозом ринкової конкуренції, приватного господарювання і раціоналізму з колективною дисципліною, самообмеження, кооперації, взаємодопомоги.

Що стосується України, то її унікальне геополітичне положення між Сходом і класичним Заходом визначило особливості національного менталітету і, значною мірою, позначилося на його трагічній історії. Українська національна ідея завжди була пов'язана з синтезом національного і соціально-демократичного звільнення. Постійні спроби України уникнути «обіймів» Речі Посполитої з її явно вираженим утилітарним індивідуалізмом і диктату Російської Імперії з крайнощами її «державності» примушували шукати нові форми співіснування людини і суспільства.

Говорячи про «українську соціально-економічну модель», можна сказати, що історично і традиційно, навіть підсвідомо, вона намагалася уникати крайнощів як директивної державності, так і безмежного лібералізму. Історично склалося так, що ця соціально-економічна модель була реалізована в інших європейських країнах, але генетично українська «національна ідея» завжди була орієнтована на цивілізовані форми соціального буття з його максимальним поєднанням загальнодержавного і особистого інтересів. Можна стверджувати, що українська національна ідея багато в чому випередила свій час, але їй не судилося утілитися в реальну практику, в життя. Народом, що проживали на території України, судилися страшні людські і

матеріальні втрати впродовж багатьох віків, особливо в ХХ столітті з його нескінченними економічними, політичними і духовними негараздами.

Важливо розуміти, що економічна якість розвитку (ефективність, прибутковість) має поєднуватися із соціальною якістю (високий рівень освіти, охорони здоров'я, рівень добробуту і тривалість життя, задоволеність характером та умовами праці тощо). Розуміння природи й ролі соціалізації повинно бути вільне від традиційних міфів та уявлень, наприклад таких, як безоплатність соціальних послуг, державний патерналізм їх забезпечення, неефективна природа вкладень у соціальну сферу тощо [1, с. 10].

Соціальне має справу, переважно, з механізмом розподілу, перерозподілу і споживання благ (у першу чергу — національного доходу) через бюджетну систему країни, яка спирається на податкову політику та політику доходів населення, за допомогою яких здійснюються інвестиції в розвиток соціальної інфраструктури, тобто «людський капітал», виплати соціальних трансфертів, а також раціоналізація структури і динаміки доходів різних прошарків населення тощо [2, с. 56]. Специфічна складність соціалізації полягає в її надзвичайній багатоаспектності, тобто безмежності.

Соціалізація передбачає широкий доступ до соціальних послуг через надання державних кредитів, грошових виплат на задоволення соціальних потреб, унаслідок обмеженості ресурсів, тільки для осіб з незначними прибутками, а також — до гарантованого мінімуму заробітної плати. Взаємодія економічних і соціальних складових означає не тільки те, що економічний розвиток забезпечує зростання можливостей для задоволення соціальних потреб, а й зворотню дію соціальної складової на підтримку високої економічної активності. Соціалізація економіки повинна бути спрямована на виявлення потенціалу людської особистості.

Соціальна орієнтація економіки має враховувати людські і матеріальні ресурси, екологічну обстановку, національну своєрідність і традиції. З розвитком суспільства змінюються не тільки природні умови або запаси ресурсів, а й людські потреби. Це означає, що, можливо, доведеться переоцінювати й цілі розвитку.

Зростання соціалізації — курс, що задає загальний напрям руху, коли неминуча соціальна нерівність мусить бути збалансована пошуками справедливості, де індивідуалізм урівноважується розвинутим почуттям солідарності. Зростання соціальної орієнтації потребує підтримки певної рівноваги між демократичними інститутами і сильною державною владою, державним, регіональним, підприємницьким регулюванням економіки і ринковим механізмом саморегулювання, приватною і державною власністю, економічною ефективністю і соціальною справедливістю [1, с. 11].

Соціалізація економіки упорядковує і структурує економічні відносини за допомогою правил і норм, сприяє підвищенню стійкості економічної системи та формує довгострокові чинники її стабільного розвитку [3, с. 18].

Соціальна орієнтація економіки припускає вибір суспільних пріоритетів, цілеспрямоване стимулювання виробництва товарів народного споживання і послуг, підтримку соціальної сфери тощо [4, с. 8]. На думку Л. Абалкіна, соціально

орієнтована економіка – є постійним стимулюванням економічної активності, формуванням передумов, при яких кожна людина зможе своєю працею, енергією, ініціативою та талантом забезпечити достатні умови для себе та своєї родини [5, с. 345].

На думку німецьких економістів, соціальна орієнтація економіки – метод соціально-економічної політики, який поєднує у собі принцип свободи ринку з принципом соціального вирівнювання [6, с. 120].

Енциклопедичні словники трактують соціалізацію економіки – як одну з ключових складових світового процесу, що проявляється в соціальній переорієнтації виробництва, гуманізації праці і житті людей, пом'якшенні соціальної диференціації і зростанні значення соціальної сфери, деперсоніфікації власності та інших явищах і процесах [7, с. 140]. А з точки зору соціології, соціалізація – це процес інтеграції індивіда в суспільство шляхом засвоєння ним певних цінностей, норм, установок, зразків поведінки і всієї сукупності людських знань, властивих даному суспільству [8, с. 25].

Враховуючи особливості ринкової економіки, економісти трактують соціальну ринкову економіку – як вищу стадію розвитку ринкової економіки, в якій ринкові методи господарювання поєднуються з державним регулюванням економіки, її соціальною спрямованістю [9, с. 12]. Відповідно соціально орієнтована економіка – особлива форма ринкового господарювання, свідомо спрямована державою і суспільством на вирішення певних соціальних завдань [10, с. 7].

Соціалізація економіки, з методологічної точки зору, позначає кінцевий стан економічної системи, що припускає на практиці жорстку детермінованість соціально-економічних процесів та їх орієнтацію на реалізацію певних змістовних цінностей [3, с. 17]. В той же час, соціально орієнтована економіка стає такою в процесі її еволюційного розвитку, реалізації певних передумов соціалізації держави [11, с. 10].

Процес соціалізації економічних відносин на макрорівні економіки полягає в узгодженні і координації індивідуальних та суспільних інтересів за допомогою вироблених суспільством норм і цінностей у напрямі досягнення економікою суспільного оптимуму та підвищення соціального добробуту. Соціалізація економіки – є процесом самоорганізації економічних відносин, що відбуваються на нано-, мікро- і макрорівнях економіки, об'єктами якого є індивіди, спільноти індивідів, держава та суспільство.

Економічний розвиток тісно пов'язаний із розвитком соціальним, без цього взаємозв'язку неможливий ані соціальний, ані економічний поступ. Проте, оцінити цей зв'язок складно, оскільки важко визначити наслідки соціальних процесів за допомогою лише кількісних показників. Взаємодоповнюваність, взаємозалежність соціального та економічного – характерна риса системного суспільного розвитку, в якому економічна якість поступу рівною мірою поєднується із соціальною якістю, що концептуально повинні передбачати домінування гуманістичних факторів, за якими людина визнається центром формування економічних і соціальних взаємин.

За теперішніх умов, процес соціально-економічного розвитку набирає нових ознак, що по-різному характеризують якісні зміни перехідної економіки. Ці зміни відповідають реаліям

функціонування системи (суспільні, економічні, політичні тощо) з певним періодом, який зумовлює поступовий розвиток, отже, у розвитку будь-якої економічної системи настає період, коли вона переростає свої можливості й починає переростати в іншу систему.

Сьогодні в нашій країні існують усі потенційні можливості для побудови соціально орієнтованої національної моделі, але, слід особливо підкреслити, на основі змін в економічній стратегії, що полягають у важливості структурної та промислової політики, з урахуванням функціональної цілісності ринкової системи, та проведенні приватизації як фактора підвищення економічної ефективності.

Основними напрямками для реалізації такої моделі можуть бути: усебічне розширення сфери дії ринкових законів та інститутів, як тривалий регульований державою процес з поступовим переходом до посилення ринкового саморегулювання; цілеспрямована підтримка державою ключових економічних параметрів, застосування критерію економічної безпеки для визначення ефективності соціально-економічної стратегії та тактики; виважена промислова політика, цілеспрямована перебудова виробничих структур, з метою досягнення соціальної ефективності й міжнародної конкурентоспроможності економіки, орієнтація на мобілізацію власних інвестиційних ресурсів; максимальне залучення наявної інституційної системи, урахування національної специфіки, використання історично сформованого менталітету економічних суб'єктів до економічного процесу; поєднання сильної держави із сильними суб'єктами господарювання на ринку; стимулювання ефективного попиту, незначний обсяг державних витрат у сукупному попиті; постійне врахування соціальних проблем економічних перетворень.

Соціально орієнтована ринкова економіка потребує поєднання інтересів різних прошарків суспільства з різними потребами й ідеологічними настановами, поєднання прагнення до свободи і рівності з самореалізацією кожного індивіда, традиційної ментальності з загальнолюдськими цінностями, нівелювання індивідуалізму приватної власності й тоталітарності державної влади.

Таким чином, наша економіка сама ціною величезних втрат підвела своєї ризику в суперечці між двома концепціями виходу з кризи. Їх умовно можна назвати монетаристською й кейнсіанською, що у специфічних українських умовах постали, по суті, альтернативою між пріоритетами розвитку реального і тіньового секторів економіки. Зростання реального сектору економіки – найбільш надійна основа розв'язання всіх соціально-економічних проблем, у тому числі й призупинення інфляції, проте, тимчасово, можна припустити й деякий безпечний рівень інфляції, щоб зняти гострі обмеження на споживчі та інвестиційні товари.

Усе це вимагає активної соціальної політики на рівні держави, адже економіка, в якій існують і розвиваються зазначені негативні явища, не може бути внутрішньо збалансованою. Першочерговими заходами подолання економічної кризи й забезпечення цивілізованого рівня життя населення мають стати впровадження інноваційно орієнтованої моделі економічного розвитку країни; поступове цілеспрямоване проведення соціально орієнтованої економічної політики; конструктивне посилення

державної політики в усіх сферах економічного та соціального життя і дієва корекція на цій основі процесів ринкової трансформації.

Соціально орієнтована економіка стає життєздатною тільки тоді, коли дотримуються необхідні межі соціального захисту, оскільки лише за таких умов забезпечуються суспільні умови для того, щоб людина могла збільшувати свій трудовий внесок, реалізувати свої можливості, а, отже, й доходи. Соціальна база такої економіки — масовий прошарок економічно активного населення, матеріально забезпечених людей, далеких від утриманських настроїв, які усвідомлюють особисту відповідальність за свою долю і здатні стати рушієм економіки — за своїм ставленням до праці, кваліфікацією, за можливостями адаптуватися до процесів розвитку економіки та нагромадження трудових доходів.

Список використаних джерел

1. Непробиткові організації в системі світових соціально-економічних процесів: [монографія] / Стройко Т. В. (ред.), Іртищева І. О., Стегней М. І., Ткаліч Т. І., Крупіца І. В. — Херсон: Гельветика, 2013. — 135 с.
2. Бардовский В. П. Современная экономическая теория / В. П. Бардовский, О. В. Рудакова, Е. М. Самородова. — 2013. — Режим доступа: <http://modern-econ.ru/vvedenie/problemny/tipy-sistem/sistema-obshestva.html>
3. Гринчук Н. Сутність поняття «соціалізація економіки» / Н. Гринчук // Управління сучасним містом. — 2003. — №7-9(11). — С. 17-21.
4. Абалкин Л. И. Россия: поиск самоопределения. Очерки / Л. И. Абалкин; изд. 2-е, доп. — М.: Наука, 2005. — 464 с.
5. Абалкин Л. И. Избранные труды / Л. И. Абалкин. Т. 4: В поисках новой стратегии. — М.: Экономика, 2000. — 643 с.
6. Douglass C. North Institutions / C. Douglass // Journal of Economic Perspectives. — 1991. — Vol. 5 (1). — P. 97-112.
7. Шаститко А. Трансакционные издержки / А. Шаститко // Вопросы экономики. — 1997. — № 7. — С. 84-87.
8. Соскін О. Моделі влади в Україні: спроба політико-економічного аналізу / О. Соскін // Економічний часопис. — 1997. — № 1. — С. 3-6.
9. Экономическая энциклопедия / ред. Л. И. Абалкин. — М.: Ин-т экономики РАН, 1999. — 690 с.
10. Бутенко А. П. От социальной ориентации экономики к ликвидации эксплуатации / А. П. Бутенко // Реформы вчера, сегодня, завтра. — 1999. — № 3. — С. 7-15.
11. Головінов О. М. Соціально орієнтована ринкова економіка як модель соціальної держави / О. М. Головінов // Економіка та держава. — 2007. — №2. — С. 10-12.
12. Іртищева І. О. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І. О. Іртищева, І. Д. Бурковський // Економіка АПК. — 2005. — № 12. — С. 71-73.

References

1. Stroyko, T. V. (Ed.), Irtyshcheva, I. O., Stehney, M. I., Tkalic, T. I., & Krupitsa, I. V. (2013). *Nepributkovi orhanizatsiyi v systemi svitovykh sotsial'no-ekonomichnykh protsesiv [Non-profit organizations in the system of world socio-economic processes]*. Kherson: Helvetia. [in Ukrainian].
2. Bardovsky, V. P., Rudakova, O. V., & Samorodova, E. M. (2013). *Sovremennaya ekonomicheskaya teoriya [Modern economic theory]*. Retrieved from <http://modern-econ.ru/vvedenie/problemny/tipy-sistem/sistema-obshestva.html> [in Russian].
3. Hrynychuk, N. (2003). *Sutnist' ponyattya «sotsializatsiya ekonomiky» [The essence of the concept of "socialization of the economy"]*. *Upravlinnya suchasnym mistom – Management of the modern city*, 7-9(11), 17-21. [in Ukrainian].
4. Abalkin, L. I. (2005). *Rossiya: poisk samoopredeleniya. Ocherki [Russia: the search for self-determination. Essays]*. 2nd ed., ext. Moscow: Nauka. [in Russian].
5. Abalkin, L. I. (2000). *Izbrannyye trudy [Selected Works]: Vol. 4: V poiskakh novoy strategii [In search of a new strategy]*. Moscow: Economics. [in Russian].
6. Douglass, C. (1991). North Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5 (1), 97-112.
7. Shastitko, A. (1997). *Transaktsionnyye izderzhki [Transaction costs]*. *Voprosy ekonomiki – Issues of economics*, 7, 84-87. [in Russian].
8. Soskin, O. (1997). *Modeli vldy v Ukrayini: sproba polityko-ekonomichnoho analizu [Models of power in Ukraine: an attempt of political and economic analysis]*. *Ekonomichnyy chasopys – Economic Annals*, 1, 3-6. [in Ukrainian].
9. Abalkin, L. I. (Ed.) (1999). *Ekonomicheskaya entsiklopediya [The economic encyclopedia]*. Moscow: Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences. [in Russian].
10. Butenko, A. P. (1999). *Ot sotsial'noy oriyentatsii ekonomiki k likvidatsii ekspluatatsii [From the social orientation of the economy to the elimination of exploitation]*. *Reformy vchera, segodnya, zavtra – Reforms yesterday, today, tomorrow*, 3, 7-15. [in Russian].
11. Holovinov, O. M. (2007). *Sotsial'no oriyentovana rynkova ekonomika yak model' sotsial'noyi derzhavy [Socially oriented market economy as a model of social state]*. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 2, 10-12. [in Ukrainian].
12. Irtyshcheva, I. O., & Burkovskyy, I. D. (2005). *Investytsiynne zabezpechennya ekonomichnoho rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva [Investment support for the economic development of agrarian production]*. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 12, 71-73. [in Ukrainian].